

NEV'İZÂDE ATÂ'Î'NİN MÜNŞEÂT'INDA BULUNMAYAN MEKTUPLARI VE BU MEKTUPLARDAN HAREKETLE 17. YÜZYIL OSMANLI İLMİYESİ HAKKINDA TESPİTLER

Suat DONUK¹

ÖZET

Kâtiplerin yazdığı sanatlı resmi yazılarla şair ve yazarların meydana getirdikleri sanatkarane üsluplu mektupların toplandığı kitaplara münşeât adı verilir. Klasik Türk edebiyatında pek çok münşeât kaleme alınmıştır. Bunlardan biri Nev'izâde Atâ'î'nin Münşeât'ıdır. Nev'izâde Efendi'nin Münşeât'ında sekiz mektup bulunmaktadır. Ancak Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi numara 34 Sü-Tarlan 87'de kayıtlı mecmuada Nev'izâde Atâ'î'nin Münşeât'ında yer almayan üç mektubu daha vardır. Bunların ilki Nev'izâde'nin imzasıyla bitmektedir. Diğer ikisinin içeriğinden Atâ'î'ye ait oldukları anlaşılmaktadır. Birinci mektup Rumeli Kazaskeri Ganîzâde Nâdirî'ye mansıb talebi için yazılmıştır. İkincisi Şeyhülislam Yahya Efendi'ye Ganîzâde Efendi'yi şikâyet etmek maksadıyla kaleme alınmıştır. Üçüncüsü dönemin padişahına İstanbul'a dönüş izni ve teşekkür için yazılmıştır. Sanatkarane bir üslupla oluşturulan mektupların dili oldukça ağırdır. Söz konusu mektupların içeriği sayesinde 17. yüzyıl Osmanlı ilmiye teşkilatı hakkında şu tespitlere ulaşılabilmektedir: 17. yüzyılda Osmanlı ilmiyesinde rüşvet sorunu had safhaya ulaşmıştır. İlmiye mensupları arasında yetki karmaşası yaşanabilmiş, görevliler birbirlerinin sorumluluk sınırlarını ihlal edebilmiştir. Tebaa bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Resmî görevlilerden görevi kötüye kullananlar olabilmektedir. Bu makalede Nev'izâde Atâ'î'nin Münşeât'ında yer almayan üç mektubu çeşitli yönleriyle tanıtılmış, bunlardan hareketle 17. yüzyıl Osmanlı ilmiye teşkilatı hakkında tespitler yapılmış, bu üç mektubun çeviri yazılı metni ilim âlemiyle paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Münşeât, Nev'izâde Atâ'î, Osmanlı İlmiyesi, 17. yüzyıl

¹ Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, suat.donuk@hotmail.com

LETTERS NOT INCLUDING İN NEV'İZÂDE ATÂ'İ'S MÜNŞE'ÂT AND DETERMINATIONS ON THE 17TH CENTURY OTTOMAN SCIENTIFIC ORGANIZATION BASED ON THESE LETTERS

ABSTRACT

Books that collect artistic letters written by scribes and artistic stylistic letters created by poets and writers are called münşeât. Many münşeâts were written in classical Turkish literature. One of these is Nev'îzâde Atâ'î's Münşeât. There are eight letters in the Münşeât of Nev'îzâde Efendi. However, there are three other letters in the majmua registered in the Sulaymaniyah Manuscript Library number 34 Sü-Tarlan 87, which are not included in the Münşeât of Nev'îzâde Atâ'î. The first of these ends with the signature of Nev'îzâde. It is understood from the contents of the other two that they belong to Atâ'î. The first letter was written to the kazasker of Rumeli Ganîzâde Nâdirî for request to appoint. The second was written to complain about Ganîzâde Efendi to Şeyhülislam Yahya Efendi. The third one was written to the sultan of the time for permission and a return to Istanbul. The language of the letters, created in an artistic style, is quite heavy. Thanks to the content of these letters, the following findings can be reached about the 17th century Ottoman scientific organization: In the 17th century, the problem of bribery reached an extreme in the Ottoman scientific organization. There was a confusion of authority among the members of the scholarship, officers were able to violate each other's limits of liability. The public was negatively affected by this situation. There have been some of the officials who abused the duty. In this article, three letters of Nev'îzâde Atâ'î which are not included in Münşeât are introduced with various aspects, Based on these, determinations were made about the 17th century Ottoman scientific organization, the translated text of these three letters is shared with the world of science.

Key Words: Münşeât, Nev'îzâde Atâ'î, Ottoman Scientific Organization, 17th Century

GİRİŞ

Mektup, inşa, münşi ve münşeât birbirleriyle ilintili olan edebî terimlerdir. Bunlardan mektup, edebî bir tür olmasının yanı sıra çok uzun yıllar insanoğlunun temel iletişim aracı olması bakımından kelime kökeni, tanımı, türleri vb. pek çok yönüyle toplumun neredeyse her kesiminden kişilerce bilinmektedir (ayrıntılı bilgi için bk. Bozkurt, 2004; Gökçe, 2006).

İnşa ise Arapçada ortaya çıkmak, doğmak, yaratmak anlamlarına gelen neşe'e (نشأ) kökünden türemiş olup sözlükte "yaratma, ortaya çıkarma, ilk kez yapma, inşa etme, yazma, telif etme, makale, yazı" gibi anlamlar taşımaktadır (Ebülfazl Cemaleddin Muhammed bin Mükerrrem, 1414: 1/170-171; Mutçalı, 1995: 883). Edebî bir tür olarak inşanın ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı kesinlik kazanmamakla birlikte ilkin Arap edebiyatında Kudame b. Ca'fer (ö. 337/948 [?]) tarafından 901 yılında "inşâü'l-kitâb", "meclisü'l-inşâ" şeklinde kullanıldığı bilinmektedir (Şahin, 2016: 181). İnşa, zaman içerisinde yazma, telif etme, yazı anlamlarının genişlemesiyle resmî ve özel yazışmaların belirli bir usule yapılmasının inceliklerini ve mektup yazma sanatını ifade eden bir terim haline almıştır (Durmuş, 2000: XXII/341).

Klasik Türk edebiyatına mensup eserler incelendiğinde inşa kelimesinin başlangıçta resmi yazışma kurallarını ve üslubunu ifade ettiği, zamanla semantik açıdan değişerek estetik nesir anlamında kullanılmaya başlandığı görülmektedir. *Kur'ân-ı Kerim*'in daha iyi anlaşılması amacıyla yapılan belagat çalışmalarının etkisiyle ağırlaşan inşa üslubu zamanla yaygınlaşarak belagat ve fesahat ölçülerinde estetik nesirle yazılan her türlü yazıyı adlandırmak için kullanılır olmuştur (Gültekin, 2015: XIV-XV).

Münşi; edebî ilimlere, özellikle inşâ sanatına vakıf, bir maddeyi mensur ve estetik bir surette kaleme alabilen kâtip demektir. Münşiler resmî belgeleri kusursuz olarak yazma hünerine sahip kişilerdir (Kaya Yiğit, 2016: 184). İyi bir münşinin edebî ilimleri ve sanatları çok iyi bilmesi; Arapça ve Farsçaya hâkim olması; birçok âyet, hadis, kelâm-ı kibar ile pek çok meşhur beyit ve manzumeyi ezberlemesi ve bunları yerli yerinde kullanabilmesi gerekmektedir (Kırca, 2016: 86).

İnşâ masdarından türemiş bir kelime olan münşeât ise sözlükte "mektuplar, düzyazılar, kaleme alınanlar ve yüksek" anlamlarına gelmektedir (Kanar, 2009: 2398). Münşilerin, yani devlet teşkilatında divan, kalem ve keetebe gibi resmi dairelerde çalışan nişancı, tevkî'î veya katiplerin yazdığı çoğu sanatlı resmi yazı ve mektuplar ile şair ve edebiyatçıların meydana getirdikleri her çeşit sanatlı düz yazıya ve bunların toplandığı kitaplara da münşeât adı verilmiştir (Uzun, 2006: XXXII/18). Mektuplar dahil her türlü mensur yazıyı bir araya toplayan münşeâtlar "mecmua-i münşeât", "mecmua-i inşa" veya sadece "münşeât" adıyla anılmıştır (Esir, 2010: 143).

Münşeâtlar umumiyetle toplamı bir kitap edecek sayıda mektubun bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu tür eserlerin tertibatında bir usul geliştirilmiştir. Münşeâtlar genellikle bir mukaddime ile başlar. Mukaddimedeki münşeâtın müellifi veya mürettibi bazen kendi hayatından bilgiler verir, bazen de inşa ilmini, sanat ve marifetleri

övücü ifadelerle telif sebebini belirtir. Kimi münşiler ise mukaddimeyi kısa tutmuş, telif sebebini belirtmekle yetinmiştir (Haksever, 1999: 56-57).

Münşeâtları muhtevaları ve tertip tarzları bakımından bir münşinin ismine nisbet edilen veya muhtelif kimselere ait mektupları toplayan münşeâtlar, siyasi ve idari mahiyetteki mektuplar ve resmi belge inşası tekniğini öğretme amacıyla hazırlanan derlemeler şeklinde üç grupta toplamak mümkündür. Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1008/1600), Ganîzâde Nâdirî (ö. 1036/1627), Osmanzâde Tâib (ö. 1136/1724) gibi zatların tertip ettiği münşeâtlar birinci gruba, Ferîdun Ahmed Bey (ö. 991/1583), Sarı Abdullah Efendi (ö. 1071/1660), Râgıp Paşa'nın (ö. 1176/1763) ikinci gruba örnek olarak verilebilir. İnşa nazariyatını içeren üçüncü gruba örnek olarak *İnşâ-yı Merğûb, Kavâid-i Tahrirat-ı Münşeât* adlı risaleler gösterilebilir (Kütükoğlu, 1988: 169-174). Münşeâtları; resmî olmayan yazıları içerenler, resmî nitelikli yazıları içerenler, inşâ ilmi hakkında bilgi verenler ve şairlere ait olanlar şeklinde tasnif etmek de mümkündür (Daş, 2003: 64-65).

Münşeâtlardaki padişah, şeyhülislam, vezir, kazasker, müellif, şair vb. şahısların kendileri gibi nüfuzlu kişilere yazdıkları tebrik, teşekkür, taziye, dua, nasihat ve tavassut konulu mektupları tarih, edebiyat ve kültürümüz açısından oldukça mühimdir. Bu metinlerden şair ve yazarlarımızın üsluplarını tespit etmek mümkün olduğu gibi kendileri hakkında verdikleri doğrudan bilgiler de elde edilebilmektedir. Ayrıca bunların kimlerle tanıştıkları, edebî muhitleri, mali durumları, ruh yapıları hakkında tespitler yapılabilmekte, başka bir yerde bulunmayan şiirleri tespit edilebilmektedir (Haksever, 2000: 66-67; agy, 1998: 75). Bazı münşeâtlar savaş, fetih, sefer vb. tarihi gelişmeler hakkında bilgi vermek maksadıyla kaleme alınmıştır (Kaya Yiğit, 2016: 183). Dolayısıyla bu tür münşeâtlarda ilgili tarihi vaka hakkında doğrudan bilgiler mevcuttur. Osmanlı dönemi kültür hayatına ait bazı ipuçları ile edebiyat tarihimize ışık tutacak bilgiler de münşeâtların satır aralarında karşımıza çıkabilmektedir (Haksever, 2009: 26).

Münşeâtlar Türk edebiyatında belli bir tarzda yazılan inşa örneklerinin toplandığı mecmualar şeklinde 14. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmış, gelenek halinde 20. Yüzyıla kadar devam etmiştir. Anadolu'da yazılan ilk münşeât mecmualarının dili Farsçadır (Haksever, 1995: 17, 72). Türk diliyle yazılan ilk inşa kitabı Ahmed-i Dâî'nin (ö. 824/1421'den sonra) *Teressül* adlı eseridir. 14. yüzyıl sonu veya 15. yüzyıl başlarında yazılan *Teressül*'de mektup türleri hakkında bilgiler, kompozisyon yazma kuralları ve inşa örnekleri yer almaktadır (Canım, 24.04.2020). Yahya b. Mehmed el-Kâtib'in (ö. 884/1479'dan sonra) *Menâhicü'l-inşâ'sı*, Şeyh Mahmud b. Edhem'in (ö. 897/1491-92) *Gülşen-i İnşâ'sı*, Ali Şir Nevâî'nin (ö. 906/1501) *Münşeât'ı*, Mesîhî'nin (ö. 918/1512'den sonra) *Gül-i Sad-berg'i* 15. yüzyılın önemli münşeâtlarıdır (Haksever, 1995: 76-84).

Münşeât türü 16. yüzyılda gelişim kaydetmeye devam etmiştir. Bu türde meydana getirilen eserlerin sayısı önceki asra nazaran fazladır. 16. Yüzyılda yazılan münşeâtların en önemlileri şunlardır: *Münşeâtü's-selâtin* – Feridun Ahmed Bey, *Kitâb-ı Nisâbü'l-belâğâ* – Lâmi'î Çelebi (ö. 938/1532), *Menşeu'l-inşâ* – Gelibolulu Âlî, *Münşeât-ı Ca'fer Çelebi*, *Münşeât-ı Tâcîzâde Mehmed*, *Münşeât-ı İbn Kemâl*, *Münşeât-ı Lâlî Ahmed*, *Münşeât-ı Fevrî Ahmed*,

Münşeât-ı Kınalızâde Alî Çelebi, Münşeât-ı Ebussuud, Münşeât-ı Hoca Sa'deddin, Münşeât-ı Ağazâde Mehmed Çelebi (Haksever, 1995: 85-102).

Münşeât türünün en atılım kaydettiği dönem 17. yüzyıldır. Bu yüzyılda özellikle Veysî (ö. 1037/1628), Nergisî (ö. 1044/1635), Nev'îzâde Atâ'î (ö. 1045/1635), Nâbî (ö. 1124/1712) gibi münşilerin sayesinde süslü nesrin rağbet görmesi, Osmanlı idaresinde diplomasinin ön plana çıkması, divan şiirinde monotonluğun baş göstermesi gibi nedenlerle münşeât yaygınlık kazanmıştır. *İnşâ-yı Sa'dî, Münşeât-ı Latîfe – Süheylî Ahmed b. Hemdem* (ö. 1632), *Münşeât-ı Muhammed b. Abdülbaki, Münşeât-ı Abdülkerim b. Sinan-ı Akhisârî, Münşeât-ı Veysî, Münşeât-ı Ganîzâde Nâdirî, Menşeu'l-inşâ – Okçuzâde Şâhî* (ö. 1039/1630), *Münşeât-ı Azmîzâde Hâletî, Münşeât-ı Nergisî, Münşeât-ı Nefî, Münşeât-ı Atâ'î, Münşeât-ı Zuhûrî, Behcetü'l-inşâ – Mehmed Handân* (ö. 1650), *Düstûrü'l-inşâ – Sarı Abdullah Efendi, Münşeât-ı Cevrî, Hülâsa-i İnşâ – Râmî Mehmed Paşa* (ö. 1119/1708), *Münşeât-ı Nâbî, Münşeât-ı Vânî Mehmed* (Haksever, 1995: 105-130).

Münşeât 18. yüzyılda da gelişimini sürdürmüştür. Tokatlı Kânî'nin (ö. 1206/1792) *Münşeât'ı* bu türün 18. yüzyıldaki en başarılı örneği olarak kabul edilir. *Münşeât-ı Osmanzâde Tâib, Nümüne-i İnşâ – Hafîdî* (ö. 1704), *Dürretü't-tâc – Hüseyin Murtaza* (ö. 1722), *Münşeât-ı Râşid Mehmed, Münşeât-ı Nahîfî, Münşeât-ı Münîf Mustafa, Münşeât-ı Zeynîzâde Hüseyin, Münşeât-ı Çelebizâde Âsım, Münşeât-ı Nevres, Münşeât-ı Râgıb, Münşeât-ı Ahmed Resmî* bu asrın diğer önemli eserleridir (Haksever, 1995: 131-148).

19 ve 20. yüzyıllarda da çeşitli münşeâtlar yazılmıştır. Ancak bunlar nicelik ve nitelik bakımından 17. ve 18. yüzyılda kaleme alınanların gerisindedir.

Nev'îzâde Atâ'î'nin Münşeâtı

Yukarıda 17. yüzyılda yazılanlar içerisinde zikredilen Nev'îzâde Atâ'î'nin *Münşeât'ı* sekiz mektuptan meydana gelmiştir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi numara 4097'de kayıtlı mecmuada yer almaktadır. İkisi Şeyhülislam Yahya Efendi'ye (ö. 1053/1644), diğerleri Silistre Beylerbeyi İskender Paşa (ö. 1621), Kemâl Efendi, Kafzâde Fâizî'nin (ö. 1031/1622) kayınpederi Hüseyin Efendi ve Ganîzâde Efendi'ye yazılmıştır. İkisinde ise isim bildirilmemiş, “defterdarlardan birine” ve “kibârdan birinin azline” şeklinde genel ifadeler kullanılmıştır (Donuk, 2017: I/152).

Halil İbrahim Haksever, Mevlana Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi, no. 5926'da kayıtlı Atâ'î külliyatında Atâ'î'nin *Münşeât'ı*nın bir nüshasının olduğunu bildirmektedir (bk. 1995: 118). Ancak ilgili yazma incelendiğinde Atâ'î'nin *Divan, Heft-hân, Nefhatü'l-ezhâr, Sohbetü'l-ebkâr, Âlemnümâ* ve *Hezliyât'ı*nın olduğu, *Münşeât'ı*nın bulunmadığı görülmektedir.

Hasan Gültekin ise Atâ'î *Münşeât*'ının bir nüshasının Paris Bibliyotek Nasyonal Kütüphanesi Suppl. Turc, 83 numarada kayıtlı yazmada olduğunu bildirmektedir (2015: 123). Ancak Paris Bibliyotek Nasyonal Türkçe Yazmaları Kataloğu'na göre ilgili nüsha Âlî isimli bir şahsın *Münşeât*'ını içermektedir (Blochet, 1932: I/203).

Nev'îzâde Atâ'î'nin *Münşeât*'ı bir yüksek lisans tezine konu olmuştur. Bu tezde Atâ'î'nin mektuplarının metni kurulmuş,² cümleleri mukayeseli olarak tahlil edilmiştir (Boztürk, 2001).

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Bölümü, numara 87'deki kitap, kataloga Lalî Ahmed Çelebi b. Mustafa Saruhanî'nin (ö. 971/1563) *Münşeât*'ı olarak kaydedilmiştir (bk. yazmalar.gov.tr). Bazı araştırmacılar bu kitap için "La'lî Ahmed'in (ö. 970/1563) dostlarına ve meslektaşlarına ad belirtmeden yazdığı mektuplarının suretleri bulunmaktadır (Gültekin, 2015: 107)." demektedir. Ancak dikkatlice incelendiğinde bu eserin Veysî, Nergisî ve başka kişilerin mektuplarını içerdiği görülmektedir. Bu eserde Nev'îzâde Atâ'î'nin *Münşeât*'ında yer almayan üç mektubu da bulunmaktadır. Mektupların birisinin sonunda Atâullah Atâ'î'nin adı ve nisbesi yazılıdır. Diğer ikisinin muhtevâsından Nev'îzâde'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Bu makalede Nev'îzâde Atâ'î'nin *Münşeât*'ında yer almayan üç mektubunun şekil ve muhteva incelemesiyle elde edilen bilgileri sunulacak, mektupların içeriğinden hareketle 17. yüzyıl Osmanlı ilmiyesi hakkında tespitler yapılacak, söz konusu mektupların çeviri yazılı metni ilim âlemiyle paylaşılacaktır.

1. Nev'îzâde Atâ'î'nin Münşeât'ında Bulunmayan Mektupları

1.1. Nev'îzâde Atâ'î'ye Aidiyetleri Meselesi

Makale konusu mektupların ilkinin sonunda "El-'abdü'd-dâ'î 'Aţâ'u'llâh bin Nevî el-Munfaşil 'aî Każâ'i Hezârgîrad (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 124a)" şeklinde bir imza vardır. "Hezargîrad kadılığından ayrılmış olan Nevî oğlu Atâullah" şeklindeki bu imza, ilgili mektubun Nev'îzâde Atâ'î'ye ait olduğunu açıkça bildirmektedir. Nitekim mektupta Üsküp, Kıratova, Mizistre, Tırhala kadılıklarından söz edilmektedir. Nev'îzâde'nin bu yerleşim yerlerinde görev yaptığının bilinmesi (Donuk, 2017: I/116-117) bu durumu teyit etmektedir.

İkinci mektup ilgili münşeât mecmuasında Nev'îzâde Atâ'î'nin imzasının bulunduğu mektuptan hemen sonra gelmektedir. Mektubun sonunda herhangi bir imza bulunmamaktadır. Başlığında da herhangi bir isim geçmemektedir. Ancak içeriğinde yer alan anlatımlar bu mektubun da Nev'îzâde'ye ait olduğu izlenimi vermektedir.

² İlgili tezde kurulan *Münşeât* metninde iki mektubun başlığı okunmadığı için boş bırakılmış (s. 90, 91), "Sadr-ı âlî-kadr Yahya Efendi..." başlığı "Âkif Efendi..." şeklinde okunmuş (s. 89), Arapça-Farsça manzume ve kelam-ı kibarlar atlanmıştır. Ayrıca ilgili metin, kabul edilebilirlik sınırının ötesinde okunamayan veya emin olunamayan kelime barındırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Atâ'î *Münşeât*'ının metninin yeniden kurulması ve muhtevâsının tahlil edilmesi gerektiği kanaatini taşıyoruz.

"...Ganî-zâde Efendimiz Hâzretleri iki sene 'azl ile ihsân buyurdıkları Tırnova kazâsı ki muḳaddemâ Silistre hüşüşinde izâka buyurdıkları şerbet-i helâhil-ımtizâc tiryâk şeklinde semm-i muvakkat imiş, arpalık itdürdüklerinden şoñra şeyhu'l-İslâm ... hâzretleri ve Şerîf Efendi hîdmetleri toḳuz ayda infişâlimüze merhâmet idüp Tırhala kazâsın tedârük eylemişler iken... (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125a)" şeklindeki ifadelere bakılırsa mektubun yazarı, bir müddet Silistre kadılığı yürütmüştür. İki sene münazil kaldıktan sonra Tırnova kadılığına getirilmiştir. Şeyhülislam ve Şerif Efendi (ö. 1040/1631) dokuz ay görevsiz kalmasına acıyıp ona Tırhala kadılığını vermiştir. Bunun üzerine Ganîzâde Efendi (ö. 1036/1627) onun kadılıklarını kendisine arpalık olarak tayin etmiştir.

Nev'îzâde Atâullah Atâ'î'nin biyografisine bakıldığında mektuptaki bu bilgilerin onun yaşam bilgileriyle örtüştüğü görülmektedir. Nitekim Atâ'î, 1027 Receb'inde (Haziran-Temmuz 1628) Silistre kadılığına atanmış, 1029 Receb'inde (Haziran-Temmuz 1630) bu görevden azledilmiştir. Ona 1033 Receb'inde (Nisan-Mayıs 1624) Tırnova ve Sahra kazaları geçimlik olarak verilmiştir (Ekinci, 2018: I/194). Atâ'î, 1034 Şevval'inde (Temmuz-Ağustos 1625) Tırhala kadısı olunca geçimlikleri olan kazalar Ganîzâde Efendi'ye arpalık yapılmıştır (Donuk, 2017: I/116).

Üçüncü mektup ilgili münşeâtta Atâ'î'nin ikinci mektubundan sonra gelmektedir. Bunda da herhangi bir isim geçmemektedir. Bu mektubun da içeriğindeki anlatımlardan Nev'îzâde Atâ'î tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır.

"...bende-i ḥaḳîr-i müstemend oldur ki güşe-i bî-tüşe-i Hezârgîrad'da sâkin-i peygüle-i ḥumûl ve edâ-yı vezâ'if-i nezâ'if-i du'âya meşḡûl olmaḳ eñnâsında (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125b)..." ve "...ḫaraf-ı Üsküb'den 'azîmet-i şavb-i salḫanat ideli kâmil yigirmi yedi ay olup âteş-i mehcürî-i ekârib ü 'iyâl-i ciger-güdâz ḥudâvendîye pây-endâz kılınmışdur (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125b)." ibarelerinden anlaşıldığına göre mektup yazarı Hezargîrad'da bulunmaktadır. Üsküb'ten [en son] İstanbul'a geleli yirmi yedi ay geçmiştir. Ailesini ve akrabalarını çok özlediği için [İstanbul'a] dönmek için padişah'tan izin istemektedir.

Bu anlatımlar da Atâullah b. Yahya'nın biyografisindeki bilgilerle örtüşmektedir. Çünkü Atâ'î babasının şehzade hocalığı yapması nedeniyle Osmanlı sarayına erişimi bulunan bir kişidir. Hezargîrad ve Üsküb'te kadılık yapmıştır. Atama ve azil süreçleri esnasında bu yerleşim yerleri ile İstanbul arasında seyahatler gerçekleştirmiştir. Örneğin *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmiletî's-şakâik* adlı eserinde "Otuz altı tarihinde Yenişehir'e giderken bu hakir Tırhala kazâsından ma'zûlen âstâneye gelürdüm (Donuk, 2017: 116-117)." şeklinde İstanbul'a dönüşünü anlatmaktadır.

Bu bilgiler ışığında makale konusu üç mektubun Nev'îzâde Atâullah Atâ'î'nin eli ürünü olduğu kuvvetle muhtemeldir.

1.2. Yazıldığı Kişiler ve Yazılış Nedenleri

Bu çalışmaya konu olan mektuplardan ilkinde muhataba "Ol kâbiren 'an-kâbirin 'orf-i ḫâhir ve faẓl-ı bâhir ile bârân-ı nîsân ve şu'â'-ı mihr-i raḫşân gibi neḫâret-baḫş-ı çemenzâr-ı emânî ve eben 'an-ceddin ḥimâyet-i beyza-i İslâm ve ri'âyet-i sünnet-i Seyyidü'l-enâm'da miḫâl-i mâh-ı temâm güşâde-pîşânî olan şadrü'l-efâzil, mürebbî-i

ķavâbil, ebr-i güher-bâr-ı fażl ü ĥikmet, ŐemŐir-i cevherdâr-ı Őerî'at, nâĥûr-ı dîvân-ı sulĥânî, bâkûr-ı bôstân-ı nu'mânî, netâ'ic-baĥŐ-ı eŐkâl-i 'akîme, Őifâ-sâz-ı iŐârât-ı sakîme, sulĥânûm ĥâzretlerinüñ (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 122a)...” biçiminde

seslenilmiŐtir. Bu ibarelere göre mektubun yazıldığı kiŐi ilmiye sınıfında önemli yerlerde bulunagelmiŐ bir aileye mensuptur. Aynı yerde geĥen “sadrü'l-efâzıl” ibaresi bu kiŐinin kazasker olduğuna iŐaret etmektedir. Ćünkü Osmanlı ilmiyesinde kırk akĥeye kadar olan müderrislerle kaza kadılarının atama ve azil iŐlerine kazaskerlerin baktığı (UzunĥarŐılı, 2014: 159), bundan dolayı münŐiyane metinlerde kazaskerler iĥin “sadr”, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri iĥin “sadreyn-i fazıleyn (iki, baŐ bilgin)” (bir örneĥ iĥin bk. Donuk, 2017: 279) ibarelerinin kullanıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla “sadrü'l-efâzıl”, “bilginlerin baŐı” anlamına gelip ilgili dönemdeki kazaskere iŐaret etmektedir. Atâ'î'nin talep ettiği Üskûp, Siroz, Tırhala, Tırnova ve Hezargırad kadılıkları Osmanlı idari teŐkilatında Rumeli bölgesine bağlı olduğu iĥin mektup dönemin Rumeli kazaskerine yazılmıŐ olmalıdır. Makalenin sonraki maddesinde belirtileceği üzere bu mektup muhtemelen 1033 Receb'inden (Nisan-Mayıs 1624) kısa bir müddet sonra kaleme alınmıŐtır. Bu nedenle birinci mektup söz konusu tarihte Rumeli kazaskeri olan (Donuk, 2017: II/1732) Ganîzâde Nâdirî Efendi'ye yazılmıŐ olmalıdır.

Birinci mektubun yazılış nedeni Üskûp, Siroz, Tırhala, Tırnova ve Hezargırad kadılıklarını talep etmektir.

İkinci mektupta geĥen “...âftâb-ı celî-Şa'Şa'a-i Şadâret burc-ı i'tidâle rücû' ve mâĥ-ı cihân-tâb-ı devlet Őaĥben 'ale'l-veĥ maķâm-ı ķadîminde 'arz-ı istikânet ü ĥuŐû' idüp... (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 124b)” ibaresi ilmiyenin tepe noktasında yer alan makama yeniden atanan bir kişiyi işaret etmektedir. Bir sonraki maddede belirtileceği üzere ikinci mektup 1034 Şevval'inden (Temmuz-Ağustos 1625) bir müddet sonra yazılmış olmalıdır. Bu nedenle ikinci mektup, Es'ad Efendi'nin 14 Őaban 1034 (22 Mayıs 1625) tarihinde vefatı üzerine ikinci defa Şeyhülislam olan Yahya Efendi'ye (Donuk, 2017: II/1880) yazılmış olmalıdır.

İkinci mektubun yazılış nedeni Nev'îzâde Atâ'î Tırhala kadılığına atanmıŐken Ganîzâde Efendi'nin ma'zul olduğu halde başka birini de aynı vazifeye atamasını Őikayet etmektir.

“Devletlü, sa'âdetlü sulĥânûm, ĥân-ı ĥâķân-Ői'âr-ı Cengiz-tebâr-ı Cemşid-âĥâr-ı ĥürŐid-envâr ĥâzretlerinüñ rikâb-ı ĥümâyûnlarına ki hilâl-i âsmân-ı 'azamet ü sulĥânî, belki nerdbân-ı ķaŐr-ı cihânbanî ve pây-e-i serîr-i Őâĥib-ķırânîdür (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125b).” Şeklinde başlayan üçüncü mektubun dönemin padişahına yazıldığı açıktır. 1030 Zilka'de (Eylül-Ekim 1621) – 1032 Rebiülevvel (Ocak-Şubat 1623) aralığında bir zamanda yazılan üçüncü mektup, ilgili süre diliminde tahtta bulunan ya Sultan I. Mustafa'ya (ö. 1048/1639) ya da Sultan II. Osman'a (ö. 1031/1622) gönderilmiŐ olmalıdır.

Nev'îzâde Atâ'î'nin üçüncü mektubu yazma nedeni padişaha gönderdiği mektup iĥin teşekkür etmek ve uzun süre ailesi ve akrabalarından ayrı oluşu nedeniyle İstanbul'a dönüş iĥin izin istemektir.

1.3. Yazılış Tarihleri ve Yerleri

Birinci mektubun sonunda yer alan “Atâ'u'llâh bin Nev'î el-Munfaşıl 'aň Kazâ'i Hezârgîrad. (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 124a)” imzasından ve “El-ĥâletü hâzihi Kıratova ĥall olunup ber-mücib-i va'd-i sâbık Üsküb'üň ĥall ü tevcîhi recâsına sâz-ı niyâza perdâĥt-ı müstemendâne virildükde... (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 123a)” ibaresinden Atâullah Atâ'î b. Nev'î Yahya'nın Hezargîrad'dan mün'azil olduğu, Kıratova kadılığının kendisine yeni verildiği ve Üsküp'ün de kendisine verilmesini beklediği anlaşılmaktadır. Atâ'î'nin biyografisinde 1032 Rebiülevvel'inde (Ocak-Şubat 1623) Hezargîrad'dan azledilip 1033 Receb'inde (Nisan-Mayıs 1624) kendisine Tırnova ve Sahra kadılığının verildiği (Donuk, 2017: 116) bildirildiğine göre birinci mektubu 1033/1624 senesinde yazmış olmalıdır.

Birinci mektupta yazılış yeri hakkında bizi kesin bilgiye ulaştıracak herhangi bir ifade geçmemektedir.

“Ġanî-zâde Efendimüz Ĥazretleri iki sene 'azl ile iĥsân buyurdukları Tırnova kazâsı ki ... arpalık itdürdüklerinden soňra şeyĥu'l-İslâm ... ĥazretleri ve Şerîf Efendi ĥidmetleri toĥuz ayda infişâlimüze merĥamet idüp Tırĥala kazâsın tedârük eylemişler iken (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125a)” ibaresine göre ikinci mektup Ganîzâde Efendi'nin Tırnova kazasını kendine arpalık yaptığı, Nev'îzâde Atâ'î'nin de Tırhala kazasına atandığı zamanda kaleme alınmıştır. 1034 Şevval'inde (Temmuz-Ağustos 1625) Nev'îzâde Tırhala kadısı olup Tırnova kazası Ganîzâde Efendi'ye verildiği için ikinci mektup 1034 Şevval'inden (Temmuz-Ağustos 1625) kısa bir müddet sonra yazılmış olmalıdır.

İkinci mektubun yazılış yeri, “El-ĥâletü hâzihi za'f-ı mizâc ... ile iki ayda vâşıl olup Tırĥala ĥalkını ... şüret-i istikbâlde ... bulduĥ (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125a).” ibaresinin bildirdiği üzere Tırhala'dır.

“...güşe-i bî-tüşe-i Hezârgîrad'da sâkin-i peygüle-i ĥumül ve edâ-yı vezâ'if-i neẓâ'if-i du'âya meşĥül olmak eñnâsında... (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125b)” ifadesinden Atâ'î'nin üçüncü mektubu Hezargîrad'da yazdığı anlaşılmaktadır. Hezargîrad kadılığına 1030 Zilka'de'sinde (Eylül-Ekim 1621) atanıp 1032 Rebiülevvel'inde (Ocak-Şubat 1623) görevinden ayrıldığına göre üçüncü mektubu bu zaman aralığında yazmış olmalıdır.

1.4. Muhtevaları

Nev'îzâde Atâ'î'nin makale konusu mektuplarının muhtevaları şu şekilde özetlenebilir:

1. Mektup: Temiz örfü büyükten büyüğe geçip gelen, sülaleden İslam himayesinde ve Hz. Peygamber'in sünnetinde ay gibi parlak alınlı olan bilginlerin lideri... Bu düşük sermayeli duacınız, tamahkarlığın gereği olarak, kanaatten mahrum bir şekilde dilencilik ederek, tükenmez arzusu ile ihsan ümidiyle devletlilerin kapısını çalmaktan uzak değildir. [Bu duacınız] devlet nimeti yüce makamdakilere mahsus olduğunu bildiği halde o nimetin düşkün ü ve talibi olan güçsüz; mahrum; kınanmanın kendisinin günahlarının karşılığı olduğu biridir. Bu pazarda sizin adalet terazinizin geçerli olduğu için herkes bilgisini ortaya koymaktadır. Yetenekliler uygun mansıblar bulurken benim gibi düşük sermayeli birinin onların arasına girmek istemesi hikmetin gereği değildir. Ancak

Üsküp ve Kıratova kadılıkları ortaklaşa idare edilirler. Biri hallolunca diğersinin de halledilip bana verilmesi vaat edilmişti. Şimdi Kıratova hallolup bana verilince Üsküp'ün de halledilip bana verilmesini rica ettiğimde halihazırdaki Üsküp kadısı bunu ber taraf etmek ve görevinde kalmak için ısrar ediyor. Hatta araştırdığımda üç aydan beridir adamlarının iki yük akçe ile gelip istediklerini almaya çalıştıkları kulağıma geldi. [Kazasker] hazretlerinin haşa ki zeyl-i ismetlerinin temiz olduğu herkesin malumudur. Ancak o farklı görünüşteki frengi sikkeler bir rüşvetçi zalime sunulsa akli başından gider. Kazasker hazretlerinin ne kadar dağ gibi sağlam olduğu bilinse de ve bu durum onun şerefli geleneğine aykırı olsa da ısrar ile onun başını ağrıttıklarında onun ehven-i şer olarak zaruri izin vermelerinin kuvvetle muhtemel olması düşüncesi artık ben zayıf kulun hayalinde dolaşmaktadır.

Tırnova'ya gidince o diyarı istila eden, karanlık işler çeviren, çeşitli zalimlikler eden Çermenli Kara Ahmed'in bazı divan işleri gereği vehmi ile o muammanın çözülmesinde de zor durumlar ortaya çıktı. Bunlardan başka bana hangi mansib sunulsa kabulünde içime çeşitli tereddütler ve şüpheler doğdu.

Bundan sonra görev taliplilerinin çokluğu, vazifeden ayrılışımızın üzerinden az zaman geçmesi ve cimrilik ile şöhetimizin engel oluşu mülahaza buyurulup on aydan sonra bize Mizistre kadılığı verildi.

Sultanımız bilir ki biz kadem davası ve cömertlik [talebi] lafları etmeden ilmî ve amelî istihkakımızla mümtaz olagelmışizdir. Doğal olarak sahip olduğum ilmî hisse nedeniyle ilmiye tarikinin pek çok kişisi, her grubun en adisi, neredeyse herkes kalabalık yaptıktan sonra Mizistre'nin [benim gibi] anne ve babadan asil bir taliplisi varken başkasını düşünmek nasıl bir cüret olur?

Velhasıl Üsküp, Siroz, Tırhala, Tırnova ve Hezargırad kadılıkları talebimdir. Zamansız hallolsun diyemem. Hangisi önce hallolursa Allah'ın kismetine ve kaderin tayinine razıyız.

Hezargrad Kadılığından Münfasıl Atâullah bin Nev'î

2. Mektup: Adaletli ilk dönemi dertleri bitiren, doğruluk ve sağlamlığıyla dik duran, adaletli sultanım hazretlerinin bilginlerin kıblesi olan eşliğine yüz sürüp kulluğumuz takdim edildikten sonra bu duacınızın arzı budur ki eğer bize gönlümüzün hasb-i hali sorulacaksa uzun süredir sıkıntılar çekiyorum. Ancak sadaret güneşi itidal burcuna dönmekle ve devletin parlak ayı eski yerine gelmekle zorda olan nâ-murâdlar rahata kavuşmuştur. Bu yüzden kader, yaptığından pişman olup bizden özür dilemektedir.

Benim sultanım, gerçi bu, bayrama benzeyen kutlu zamanda ağıtlar yakmak doğru değildir. Ancak sorunları dile getirmemek unutulmaya sebebiyet verebilir. Zor durumun kısaca izahı budur ki Ganîzâde Efendimiz iki yıl azilden sonra bize ihsan buyurduğu Tırnova kazasını -ki başta silistre hususunda sundukları şey, şerbet ile zehrin karışık olduğu geçici bir ilaçmış- [kendilerine] arpalık ettirdikten sonra şeyhülislam hazretleri ve Şerif Efendi dokuz ay görevden ayrı oluşumuza merhamet edip Tırhala kazasını tedarik eylemişken "Yarım besmele kurbanın

erişmesine engel olur.” diyerek [Ganîzâde Efendi] azil oluşlarından bir ay sonra “Görev zamanımda vaat etmişim.” diyerek [Tırhala'yı] Şu'ûrî adlı birine tayin etmiş. Telhisini bizzat gönderip yerine gelmesi için uğraşmıştır.

Şu anda zayıf halde ve zor şartlardayken iki ayda Tırhala'ya vardığımda Tırhala halkını “İki kadıdan acaba hangisi evvel gelecek?” diye beklemeye, hızlı koşan atları görmeye çıkmış bulduk. Şu'ûrî ki şu'ûrîdir, kalemin dilini [kötü kelimelerden] korumak için taarruz etmiyoruz. Hemen adaletin gereği neyse icra edilsin. Bu, özellikle dileğimizdir.

3. Mektup: Devletli, saadetli, hanlar hanı sultanım hazretlerinin kutlu dizlerine sunulmuştur. Ducasının dediği odur ki Hezargırad'da size dua ederken en uğurlu zamanda kutlu bir mektup bize ulaştığında bahar rüzgârı gibi gönül goncamızı açıp bizi mutlu etti. Bu Allah'ın mevhîbesi ile can ve gönül coşkulu ve neşeli oldu. Şevk kadehi duyularımızı öylesine kuvvetle tutmuştur ki konuşmaya ve yazmaya takat kalmamıştır. Hükümdarımın yüce makamına arz-ı hal odur ki katınızdan bize gelen lütuf ve ihsanlar ceplerimizi doldurmuştur. Bunların binde birinin şükrünü yerine getirmek bile mümkün değildir. Bana ettiği lütufların haricinde ilmiye tarikinin aç gözlülerini bile doyurmuştur. Bu yüzden o yüce zata baş ağrısı yapacak dileklerde bulunmak bilgisizliktir. Ancak köleler kerem gördükçe daha çok isterler. Bu yüzden isteğimiz kısaca şudur ki Üsküp'ten başkente [en son] gelişimizin üzerinden tam yirmi yedi ay geçmiş olup ailemden ve yakınarımdan uzaklığın yakıcılığını huzurunuzda sunuyorum. Mektubunuz bana ulaştıktan sonra size dua ederek memlekete gitmek dileğinde olduğum ayağınızın toprağına arz olunur.

1.5. Dil ve Üslupları

Bu çalışmanın giriş bölümünde izah edildiği gibi inşa, belagat ve fesahat ölçülerine göre yazılmış süslü, ağıdalı, sanatlı nesir üslubudur. Dolayısıyla genellikle inşa üslubuyla yazılan münşeâtların dil ve anlatımı ağır ve süslü olmaktadır. 17. yüzyılda klasik Türk edebiyatında süslü nesrin revaçta olduğu, mensur eserlerde umumiyetle ağır bir dil kullanıldığı bilinen bir husustur (Şentürk ve Kartal, 2011: 475). Bundan dolayı Nev'îzâde Atâ'î'nin 17. yüzyılda inşa üslubuyla yazılmış her üç mektubunun dil ve anlatımı oldukça süslü, sanatkarane ve ağırdır. Sanatkarane üslup, özellikle mektupların giriş kısmında zirve yapmıştır.

“Devletlü, sa'âdetlü sulţānum, hān-ı hākān-şî'ār-ı Cengiz-tebār-ı Cemşîd-âleār-ı hūrşîd-envār hāzretlerinüñ rikāb-ı hümāyūnlarına ki hilāl-i āsmān-ı 'āzamet ü sulţānî, belki nerdbān-ı kaşr-ı cihānbānî ve pāye-i serîr-i şāhib-kırānîdür. Ve reh-vār-ı rüy-māl olup livā-yı fetḥ-iltivāları şāl-i micmer-i hūrşîd ve mi'cer-i Nāhîd ve ni'āl-i raḥş-ı cihān-peymāları hemîşe tamğa-i kumāş-ı naşr u te'yîd-i cihān-tā-cihān, zemezme-i huṭbe-i cihāndarı āfāk-gîr-i gerān-tā-gerān, taṅṅana-i sikke-i memleket-güşāyî-i şabā-mesîr olup a'dā-yı dîn ü devlet şadamāt-ı kahr-ı ilāhî ile dā'imā maḫhūr ve sākinān-ı hāvza-i memleket ve fūrū-māndegān-ı mülk ü millet leṭā'if-i ğaybiyye-i nā-mütenāhî ile dem-be-dem ferḥān u mesrūr olmaḫ du'ālarında 'āmme-i 'ālemiyān hem-zebān ve dergāh-ı

Mennân-ı fâ'izü'l-birr ve'l-ihsâna dest-güşâde ve rû-nihâde tazarru'-künân oldukları 'arz olındukda ber-dâşte-i dâ'î-i devlet-i ebed-peyvend ve bende-i hâkîr-i müstemend oldur ki (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125b)" şeklinde başlayan ve padişaha arz edilen üçüncü mektup dil ve anlatımı en ağır olan mektuptur.

Ancak diğer mektuplarda da inşa üslubu görülmektedir. "Ol kâbiren 'an-kâbirin 'örf-i tâhir ve fazl-ı bâhir ile bārân-ı nîsân ve şu'â'-ı mihr-i rahşân gibi neğâret-bahş-ı çemenzâr-ı emânî ve eben 'an-ceddin himâyet-i beyza-i İslâm ve ri'âyet-i sünnet-i Seyyidü'l-enâmda mi'âl-i mâh-ı temâm güşâde-pîşânî olan şadrü'l-efâzıl, mürebbî-i kavâbil, ebr-i güher-bâr-ı fazl ü hikmet, şemşîr-i cevherdâr-ı şerî'at, nâ'tûr-ı dîvân-ı sulţânî, bâkûr-ı böstân-ı nu'mânî, netâ'ic-bahş-ı eşkâl-i 'akîme, şifâ-sâz-ı işârât-ı sakîme... (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 122a)" örneğinde görüldüğü üzere mektupların dil varlığı ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimelerden meydana gelmiştir. Kelime grupları Farsça ve Arapça terkiplerle oluşturulmuştur. "dîvân-hâne-i tāk-ber-tāk-ı eflâki ... eţbāk-ı tû-ber-tû-yi zemîni (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 124a)" örneğinde görüldüğü gibi terkiplerin simetrik bir şekilde sıralanmasına ehemmiyet verilmiştir.

Mektup metinlerinin genelinde "ve" ve "ki" bağlaçları, "olup" ve "idüp" yardımcı fiilleriyle cümleler uzatılmıştır. Bütün cümle ve terkiplerde seci oluşturmaya gayret edilmiştir. Şiirlerde görülen teşbih, teşhis, cinas, istiare, mübalağa gibi edebî sanatlar kullanılmıştır. Örneğin "...mânend-i mâhî-i tēpîde cān-ı bülbül-resîde üftâde-i rāh-kede-i ye's olmağa qarār virildükde... (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 124ab)" şeklindeki kısa bir ibareye teşhis, teşbih ve mübalağa sanatları yerleştirilmiştir. "...endâhte-i çāh-ı nesyen mensiyā olan aḥmāl-i şedâ'idüñ icmālî... (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125a)" ifadesinde iktibas sanatı vardır. "Benüm sulţānum, Şu'ūrî ki şu'ürîdür... (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125a)" sözlerinde cinas yapılmıştır.

Anlatımı süslemek maksadıyla metne manzumeler serpiştirilmiştir. İlk mektupta bir beyit, bir mısra ve bir kıt'a yer almaktadır. Beyit Farsçadır. İkinci mektupta bir beyit ve dört mısra bulunmaktadır. Mısralardan biri ve beyit Farsçadır. Üçüncü mektupta dört beyit ve bir kıt'a vardır. Beyitlerden biri Farsça biri de Arapçadır. Diğerlerine nazaran kısa olan üçüncü mektupta daha çok manzumenin varlığı Nev'îzâde Atâ'î'nin hükümdar için yazdığı mektubun sanatkaraneliğine özen gösterdiğine işaret etmektedir.

Mektup metinlerinde bir Arapça kelimakibar (vr. 123a) ve bir âyet-i kerîme (vr. 123b) de vardır. Anlatımı ağır ve sanatlı kılan unsurlar arasında bunlar da gösterilebilir.

Her üç mektubun dil varlığı ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimelerden örülü olduğu için metinlerde Türkçe atasözü, deyim ve arkaik kelime bulunmamaktadır.

1.6. Nev'îzâde Atâ'î'nin Biyografisine Katkıları

Nev'îzâde Atâ'î makale konusu üç mektupta görevleri ve görev yaptığı yerler hakkında bilgi vermektedir. Mektuplarda Nev'îzâde'nin güncel biyografisinin "Vazife Yaptığı Yerler (bk. Donuk, 2017: 113-118)" başlığına

doğrudan eklenecek bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak mektuplardaki yazılanlar bu başlıktaki pek çok bilgiyi teyit edecek özelliktedir.

Bununla beraber mektuplardan Nev'îzâde Atâ'î hakkında ulaşabildiğimiz bazı bilgiler de vardır. "... zemân-ı infişâlimüzüñ kılleti ve hisset ile şöhetimüzüñ mâni'iyyeti mülâhaza-i şahîha buyurılıp... (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 123b)" ifadesine bakılırsa Atâ'î cimrilikle şöhet bulmuştur. Bu şöheti ona bazen engeller çıkartmıştır.

Mektuplardaki anlatımlardan dolayı olarak Atâullah Atâ'î hakkında ulaşılan bilgiler de vardır. Örneğin mektupların genelinde Atâ'î'nin yüksek bir özgüvene sahip olduğu hissedilmektedir. Birinci mektupta Osmanlı ilmiyesinin en yüksek makamlarından birinde bulunan Rumeli kazaskeri Ganîzâde Efendi'ye rüşvet almak suretiyle kendisinin Üsküp kadılığını engellememesini söylemektedir. Her ne kadar "Benüm sulţānum, hāşā, ʔümme hāşā 'ıyāzen bi'llāhi te'ālā zeyl-i 'işmetleri küdürāt-ı şübheden pāk idügi ma'lüm-ı 'ālemiyāndur. (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 123a)" şeklindeki cümleyle töhmetini yumuşatmaya çalışsa da bir kadı adayının bir kazaskere rüşvet almamasını tavsiye etmesi ciddi bir özgüveni ve cesareti gerektirmektedir. Aynı mektubun sonunda Üsküp, Siroz, Tırhala, Tırnova ve Hezargırad kazalarını talep ettiğini açıkça bildirmesi, ikinci mektupta Şeyhülislam Yahya'ya Ganîzâde Efendi'yi şikâyet etmesi aynı özgüveni göstermektedir.

Şeyhülislam Yahya için yazdığı ikinci mektuptaki anlatımlardan Nev'îzâde Atâ'î'nin Yahya Efendi'nin görevde olduğu zaman diliminde lütuflar gördüğü, dilediği mansıbları elde ettiği, bu yüzden de Şeyhülislam Yahya'ya çok saygı duyduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü mektuptan Nev'îzâde Atâullah Atâ'î'nin dönemin padişahıyla mektuplaştığı anlaşılmaktadır.

Atâullah Atâ'î'nin hükümdarla mektuplaşması, özgüven sahibi olması ve dilediği mansıbları çoğu zaman elde etmesinin nedeni şehzâde hocası olan babası Nev'î Yahya (ö. 1007/1599) vasıtasıyla Osmanlı sarayı ile bağlantılarının bulunması olmalıdır.

2. Nev'îzâde Atâ'î'nin Münşeât'ında Yer Almayan Mektuplarından Hareketle 17. Yüzyıl Osmanlı İlimiyesi Hakkında Tespitler

Nev'îzâde Atâullah Atâ'î söz konusu mektupların birini kazaskere, birini şeyhülislama birini ise hükümdara yazmıştır. Bu mektupların yazılış sebepleri Atâ'î'nin kadılık vazifesi ile ilgilidir. Dolayısıyla bu mektupların satır aralarında 17. yüzyıl Osmanlı ilmiyesi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Birinci mektupta anlatılanlara göre Üsküp ve Kıratova'nın kadılıkları birlikte yürütülmekteydi. Kıratova kazası Nev'îzâde Atâ'î'ye verildikten sonra Üsküp kadısının görevden alınıp mansıbının Atâ'î'ye verilmesi gerekmekteydi. Ancak Üsküp kadısı görevinden ayrılmamak için adamlarını iki yük akçe ile Rumeli kazaskerinin kapısına göndermiştir. Bunu duyan Atâullah Atâ'î Efendi kazaskerin ısrar üzerine rüşveti kabul etmesinden korkmaktadır. Çünkü acayip görünüşlü bu frengi sikkeler (ilgili paralar için bk. Sahillioğlu, 21.04.2020) bir zalime

sunulsa akli başından gider. Her ne kadar kazasker hazretlerinin günahsızlık eteği şüphe kirinden temiz olsa da o da ısrar karşısında ehven-i şer diye bu rüşveti kabul edebilir (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 123a). Bu anlatımlarda rüşvetin miktarının, ilgili kişilerinin, yönteminin açık açık dile getirilmesinden 17. yüzyılda Osmanlı ilmiyesinin en tepe noktalarında rüşvet alıp verme probleminin kanıksanacak hale geldiği anlaşılmaktadır.

Nev'îzâde Atâ'î birinci mektupta Rumeli diyarını hükmü altına alan, halka zulmeden Çermenli Kara Ahmed adlı bir kişiden söz etmektedir (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 123b). Burada açık bir anlatım kullanılmamış olsa da Atâ'î'nin suçlu insanlarla kirli işlere girişen resmi görevlileri ima ettiği algısı oluşmaktadır.

İkinci mektupta anlatılanlara göre şeyhülislam ve Rumeli Kazaskeri Şerif Efendi, Nev'îzâde Atâullah'ı Tırhala kadılığına atamıştır. Şerif Efendi'den önce Rumeli kazaskeri olan Ganîzâde Efendi, görevden alındıktan bir ay sonra "Ben kazasker iken vaat etmiştim." diyerek Tırhala kadılığına Şuûrî adlı birini atamıştır. Hatta belgesini bizzat tanzim edip göndermiştir. Nev'îzâde Atâ'î Tırhala'ya gittiğinde halkı "Acaba bu iki kadıdan hangisi daha önce gelecek?" diye beklerken bulmuş (Nev'îzâde Atâ'î, yz: 125a). Bu olay 17. yüzyılda Osmanlı ilmiyesinde görevliler arasında yetki karmaşası yaşanabildiğini, tarik erbabının birbirinin görev ve sorumluluk sınırlarını ihlal edebildiğini, halkın da bundan olumsuz etkilendiğini göstermektedir.

Birinci mektupta Nev'îzâde Atâ'î'nin Üsküp, Siroz, Tırhala, Tırnova ve Hezargırad kadılıklarını açıkça talep etmesi, üçüncü mektupta padişahı İstanbul'a dönüş için izin istemesi ilgili dönemde idarenin üst mertebelerine ulaşabilen nüfuzlu ilmiye görevlilerinin dileklerini yerine getirebildiklerine işaret etmektedir.

SONUÇ

İnşa, Türk edebiyatında başlangıçta resmi yazışma kurallarını ve üslubunu ifade etmiş, zamanla estetik nesir anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Kâtiplerin yazdığı sanatlı resmi yazılar ile şair ve edebiyatçıların meydana getirdikleri sanatkarane mektuplara ve bunların toplandığı kitaplara münşeât adı verilir. Türk edebiyatında 15. – 20. yüzyıllar arasında pek çok münşeât kaleme alınmıştır. Bunlardan biri Nev'îzâde Atâullah Atâ'î'nin *Münşeât*'ıdır. Nev'îzâde Efendi'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki *Münşeât*'ında sekiz mektup bulunmaktadır. Ancak Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü numara 87'de kayıtlı mecmuada Nev'îzâde Atâ'î'nin *Münşeât*'ında yer almayan üç mektubu daha vardır. Bunların ilki Nev'îzâde Atâ'î'nin imzasıyla bitmektedir. Diğer ikisinin ise içeriğinden Atâ'î'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Birinci mektup Rumeli kazaskeri Ganîzâde Nâdirî Efendi'ye mansıb talebi için yazılmıştır. İkincisi Şeyhülislam Yahya Efendi'ye Ganîzâde Efendi'yi şikâyet etmek maksadıyla kaleme alınmıştır. Üçüncüsü dönemin padişahına İstanbul'a dönüş izni ve teşekkür için yazılmıştır. İlk mektup 1033/1624 senesinde, ikinci mektup 1034 Şevval'inden (Temmuz-Ağustos 1625) kısa bir müddet sonra, üçüncü mektup 1030 Zilka'de (Eylül-Ekim 1621) – 1032 Rebiülevvel (Ocak-Şubat 1623) aralığında yazılmıştır. Sanatkarane bir üslupla oluşturulan mektupların dili oldukça ağırdır. Mektupların içeriğinden Nev'îzâde Atâ'î'nin cimrilikle meşhur olduğu, özgüveninin yerinde olduğu ve padişahla mektuplaştığı anlaşılmaktadır. Söz konusu mektupların içeriği sayesinde 17. yüzyıl Osmanlı ilmiye teşkilatı ve mensupları hakkında tespitler yapmak da mümkündür. Buna göre 17. yüzyılda Osmanlı ilmiyesinde rüşvet sorunu üst makamlarda bile kanıksanacak hale gelmiştir. Resmî görevlilerden görevi kötüye kullananlar olabilmektedir. İlmiye görevlileri arasında yetki karmaşası yaşanabilmekte, tarik erbabı birbirlerinin görev ve sorumluluk sınırlarını ihlal edebilmektedir.

3. Metin

3.1. Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

- Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin imlasında Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (2009) esas alındı.
- Arapça ve Farsça ön ve son eklerin yazımında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* adlı makalesinde (2008) belirtilen esaslara uyuldu.
- Mensur kısımlarda noktalama işareti kullanıldı. Manzumelerde transkripsiyon sembolleriyle karışmaması için noktalama işaretleri kullanılmadı.
- Gerekli görülen yerlerde metin tamiri yapıldı. Bu yerler köşeli parantez ([ ]) ile gösterildi.
- Mektuplara sayı verildi.
- Varak geçişleri köşeli parantez ([ ]) içerisinde, kalın (bold) olarak gösterildi.

- Âyet-i kerîmeler harekeli Arap alfabesiyle yazıldı. Dipnotlarda sûre adı ve numarası, âyet numarası ve Türkçe mealleri bildirildi.
- Arapça ve Farsça şiirler ve cümle niteliğinde ibareler Arap alfabesiyle yazıldı. Dipnotlar yardımıyla tercümeleri verildi.
- Arapça dua cümleleri italik harflerle yazıldı. Türkçe tercümeleri dipnotta verildi.
- Anlamdan yanlış yazıldıkları anlaşılın kelimelerin yerine doğru olanları yazıldı. Bu tür tasarruflarda dipnot ile açıklama yapıldı.

3.2. Nev'îzâde Atâ'î'nin Münşe'ât'ında Bulunmayan Mektuplarının Metni

[MÜNŞE'ÂT-I NEV'Î-ZÂDE 'AṬĀ'U'LLĀH 'AṬĀ'Ī EFENDİ]

1. ³

Ol kâbiren 'an-kâbirin 'örf-i tâhir ve fazl-ı bâhir ile bārân-ı nîsân ve şu'â'-ı mihr-i raḥşân gibi neḍâret-baḥş-ı çemenzâr-ı emânî ve eben 'an-ceddin ḥimâyet-i beyza-i İslâm ve ri'âyet-i sünnet-i Seyyidü'l-enâmda miḥâl-i mâh-ı temâm güşâde-pîşânî olan şadrü'l-efâzıl, mürebbî-i kavâbil, ebr-i güher-bâr-ı fazl ü ḥikmet, şemşîr-i cevherdâr-ı şerî'at, nâṭûr-ı dîvân-ı sulṭânî, bākûr-ı böstân-ı nu'mânî, netâ'ic-baḥş-ı eşkâl-i 'akîme, şifâ-sâz-ı işârât-ı saḳîme, sulṭânüm ḥazretlerinüñ küngüre-i tāk-ı 'inâyetlerine bu gûne kemend-i şikeste-târ-ı niyâz şalınur ki bu dâ'î-i kalîlül-bıdâ'a vü kelîlül-ş-şinâ'a, muḳtezâ-yı tama'-ı şûm ile zevk-ı çâşnî-i nemekdân-ı ḳanâ'atden maḥrûm-ı hırş-ı dünyâ-perestânesi ucından küçe-gerd-i ser-gerdânî ve deryûze-ger-i maḥalle-i bî-sâmânî olup 'aybe-i pür-'uyûb-i sū'-i 'amel, zîb-i dūş-ı iḥtiyârî ve 'aşâ-yı dırâz-ı ṭûl-i emel, destyâr-ı ḳabza-i [122b] iḳtidârî olmaḡla ümmîd-i iḥşânla daḳḳu'l-bâb-ı nev-devletân-ı cihân itmekdin ḥâlî olmamaḡın;

[Nazm]

آنکه شیرانرا کند روبه مزاج

احتیاجست احتیاجست احتیاج⁴

maẓmûnı temâm-ı şaḥîfe-i ḥâlî olmuşdur.

³ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Bölümü, numara 87, vr. 122a.

⁴ "Aslanları tilki mizaçlı yapan (şey) ihtiyaçtır, ihtiyaçtır, ihtiyaç."

Hakkâ ki ni'met-i hoş-güvâr-ı devlet maşşûs-ı nâz-perverân-ı 'âlî-hâzret olduğın bilürken ol na'mâ-yı yağmâ-yı mülükânenüñ rebâb-ı harîş gibi üftâdesi ve nevâ-yı niyâz-ı nâ-sâzla t̄alib-i dil-dâdesi olan bî-ser ü pâ [vü] bî-dest, redd-i rûzgâra ser-ber-ţabânce-i meks-rân-ı ye's ü hırmânla ta'zir-i temâm pâ-dâş-ı cerîme-i a'mâlidür. Hıuşûsâ bu [bâ]zâr-ı germ-â-germ-i dâd ü sited-i müsta'iddân-ı rûzgârda mîzân-ı güher-senc-i ţab'-ı naqqâd ve mi'yâr-ı 'adl ü dâdları derkâr olmağla herkesüñ kîse-i havşala-i isti'dâdında güncâyış bulan sermâye-i fazl der-miyân ve pûte-i kesb ü ictihâdda cevher-i iksîr-i mütehayyile ile ele getürdüğü sebîke-i hâlişu'l-'ayâr-ı ma'rifet nümâyân olup dârü'd-đarb-ı i'tibârda mühr-i kabûl ile imzâ ve tamğa-i taşîn ile qarîn-i rîzâ olduğda bilâ-tevaqquf kâmet-i câna zîb-i istihâllerine münâsib teşrîf-düz-ı menâşib olmaları muqarrer iken ve fî nefsi'l-emr rûz-ı bâzâr-ı eyyâm-ı devletlerinde gâyetü'l-gâyât-ı emânîye nâ'il olan emâcid, dürr-i yek-tâ gibi şadef-i dehre vâhiden ba'de vâhidin gelenlerden iken benüm gibi fakîr-i kem-vâye-i fûrû-mâye ol maqûle erbâb-ı istihkâka iltihâk sevdâsında olmağ pîleverün gevher-fürûşa ve kaţrenüñ deryâ-yı cûşa nisbeti kabîlinden olmağla muqtezâ-yı hikmet degül idüğü **[123a]** beyândan ğanîdür. Lâkin ol hâll-i 'uqde-i ser-rişte-i 'ağdi dendân-şiken-i kevâkib olmağda hem-ser-i girihzâr-ı ğonçe-i dil-i zâr ve pîşânî-i piç ü zîç-i t̄alib olan Üsküb ve Kıraţova kazâlarınıñ ki 'illetinde müşâreketle tev'emân idiler, biri münhâll olduğda birini dağlı hâll-i ihsâna va'd-i kerîmleri muharrik-i 'örf-i Eş'abî olmuş idi.

El-hâletü hâzihi Kıraţova hâll olinup ber-mücib-i va'd-i sâbık Üsküb'üñ hâll ü tevcîhi recâsına sâz-ı niyâza perdâht-ı müstemendâne virildükde dâ'ire-i şûret-i recâsıyla hor-ı đarb-ı bî-uşûl-i hırmân olup beyân-ı himmetinde nâ-ğâh belki Üsküb kâğisi bir ţarafa ber-ţarafa 'amel idüp ibkâ için ibrâm itdürebuyurduklarında kerâmet itmîşler. Fî'l-vâki'ecessüs olındüğda üç aydan berü iki yük aqçe ile âdemleri gelüp temhîd-i muqaddemât-ı taşşilde oldukları gûş-zed-i bendegî oldı.

Benüm sultânım, hâşâ, Ğümme hâşâ 'ıyâzen bi'llâhi te'alâ zeyl-i 'işmetleri küdürât-ı şübheden pâk idüğü ma'lûm-ı 'âlemiyândur. Lâkin ol sikke-i şûret-i ğarîb-hey'et Frengîler bir çengâl-dest-i dünyâ-perest-i mürteşî zâlîme 'arz olındüğda berhem-zen-i şabr u qarârı olup sultânım hazretleri şalâbet ü Ğebâtda ne kadar rûkn-i râsih ve cebel-i şâmih idüğü ma'lûm olup bâ-huşûş de'b-i şerîflerine temâm muhâlefet ise de ⁵«ابرام محصل المرام» ile taşdî' itdüklerinde ihtiyâr-ı ehven-i şerrin yolundan zarûrî müs'ade buyurmaları be-heme-hâl ma'a zî'fihî ihtimâl olmağ-ısa bu 'abd-i za'îfe min-ba'd ol hâţıra pîrâmen-gerd-i mütehayyile **[123b]** olmağdın kalmışdur.

[Mışra']

Dâd elinden rüşvetüñ feryâd elinden rüşvetüñ

⁵ "İsrar etmek arzu edilene kavuşturur."

Trnova kazâsına teveccüh olunduğda hâlâ ol diyârda müstevlî olan Çermenli Kara Ahmed ki târîke-i bîrûn ve zalâm-ı zulm-i gün-â-gün ile ⁶(ظَلَمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ) mefhûm-ı kerîmine temâm mazhardur, ba'zî meşâlih-i dîvâniyye iltizâmı vehmi ile ol mu'ammânuñ dahı hâllinde vücûh-i işkâl peydâ oldu. Bunlardan mâ'adâ her ne mansıb ki 'arza-dâşt-ı pîşgâh-ı 'izz ü iqbâl kılındı, envâ'-ı tereddüd ve iştibâh-ı istikbâl eyleyüp gûyâ nücûm-i eflâk ve zerrât-ı hâk şahâ'if-i âmâlûme nokta-i şekk için hüveydâ oldu.

Bî'l-âhîre tullâbuñ keḡreti ve zemân-ı infişâlimüzüñ kıleti ve hisset ile şöretimüzüñ mâni'iyyeti mülâhaza-i şahîha buyurılıp on aydan şöıra Mizistre kazâsını ihsâna va'd-i kerîm-i mün'adimü'l-hilâfları şâdir olup bende-nüvâzî buyurıldı.

Benüm sultânüm 'ilm-i deryâ-şümûlleri muhîḡdur ki bu 'abd-i haḡîr bir zemânda da'vâ-yı kadem ve lâf-ı seḡâ vü kerem itmeyüp istihkâḡ-ı 'ilmî ve 'amelî ile mümtâz olagelmîşümdür. Hâlâ bi-hasebî'l-'âde müstahikḡ olduğum hişse-i 'ilmiyye 'âmme-i ehli-i ḡarîḡ ve fûrû-mâvegân-ı her ferîḡ, belki dîv ü perî ve ḡayvânât-ı bahrî vü berri müzâḡim olmaḡ câ'iz olduğdan şöıra Mizistre'nüñ ḡöd gül gibi ḡalibi bir maḡdüm-ı celîlü'ş-şân-ı kerîmü't-ḡarafeyn ḡâzîr ola, nice mülâḡazasına cür'et olunur.

[Nazm]

Fazl ehline lâ'îḡ bu ki devrûñde diye ḡalk

Böyle oñarur kişiyi Allâh oñarınca

Yoḡsa bu ḡarîḡ ehli eger böyle ḡalursa

Bir ebced oḡur ḡalmaya ḡaḡḡı ya varınca **[124a]**

Ve'l-hâşıl Üsküb ve Siroz ve Tırḡala ve Trnova ve Hezârgırad kazâları maḡlabumdur. Zemânsız ḡall olsun diyemem. Her ḡaḡısı muḡaddem ḡall olursa kısmet-i Cebbâr ve ta'yîn-i rûzgâra râzîyüz. Bâḡî hemvâre şâḡsâr-ı şüküfedâr-ı devlet memdûdü'z-zılâl ve mizâc-ı rebî'iyyü'l-faşl-ı 'âlî-hâzret ḡarînu'l-i'tidâl olmaḡdın ḡâlî olmaya.

El-'abdü'd-dâ'î 'Atâ'u'llâh bin Nev'î el-Munfaşıl 'aḡ Kazâ'î Hezârgırad.

2.

⁶Kur'ân-ı Kerîm, Nûr Sûresi, 24/40, "...karanlıklar üstünde karanlıklar..."

Fâtiha-i devr-i 'adâlet-medârî hâtîme-i cevri-rûzgâr-ı münkalibü'l-eṭvâr olan ḳuṭb-ı ḳābit-ḳadem-i rüşd ü sedâd, Mu'dilü'n-nehâr-ı bahâr-ı 'adl ü dâd sulṭānum ḥazretlerinüñ *dāme devāmü'l-'ālemîn*⁷ ḳible-i faẓl ü efzâl ve veche-i ḳāfile-i ümmîd ü âmâl ḳılınan sūdde-i sidre-miḳālleri pîşgâhında rûy-mâl olup merâsim-i ihlâş u 'ubūdiyyet taḳdîminden soñra 'arza-güzârî-i dâ'î-i ḳadîm oldur ki ḳānûn-ı bende-nüvâzî ve 'âdet-i me'lûfe-i çâre-sâzî düstürü'l-'amel buyurılıp murğ-ı dil-i remîdeden tefekḳud-ı Süleymânî erzânî buyurılırsa güy-ı ser-geşte-i dil ḳafâ-ḥôr-ı dest-i rûzgâr ve ka'beteyn-i 'aḳl ü cān muḳa'ar-ı ṭās-ı belâda ser-gerdān ü zār olup;

[Nazm-ı Fârisî]

فریاد بسی دارم و فریاد رسی نیست

کویا که در بین کنبد فیروزه کسی نیست⁸

maẓmûnı ḥasb-i ḥâlüm, belki kitābe-i dîbāce-i aḥvâlüm olmağla ḥaylî zemân idi ki feryād-ı istimdād ile dîvân-ḥāne-i ṭāḳ-ber-ṭāḳ-ı eflâki pür-ṭanîn ve eṭbâḳ-ı tû-ber-tû-yi zemîni memlû-yı âvâz-ı ḥazîn idüp bi'l-âḥare mānend-i māhî-i ṭepîde cān-ı bülbül-resîde üftāde-i rāḥ-kede-i ye's olmağla **[124b]** ḳarār virildükde mübeşşirât-ı ḳudsiyyeden miḳāl-i şarîr-i bâb-ı ḥabîb, mefhûm-ı mışrâ'-ı dil-firîb gûş-zed-i bendegî oldı ki;

[Mışrâ']

Ne 'âlem bildüğüñ 'âlem ne devrân eski devrândur

ya'nî âftâb-ı celî-şa'şa'a-i şadâret burc-ı i'tidâle rücû' ve mâh-ı cihân-tâb-ı devlet saḥben 'ale'l-vech maḳâm-ı ḳadîminde 'arz-ı istikānet ü ḥuşû' idüp ser-rişte-i 'aḳd ü ḥall ve ezimme-i zabṭ u rabṭ mücmel ü mufaşşal miḳāl-i şu'a'-ı pençe-i ḥürşîd keff-i kifâyetlerinde medîd olmağla güy-ı ser-geşte-i küy-ı bî-sāmānî ve bî-ser ü pâyân-ı vādî-i bî-pâyân-ı ser-gerdānî olan nâ-murâdlar be-taḥşîş cerîme-i faẓl ü hûnerle müttehim olup me'yûs-i 'özr-ḥ'âhî-i ṭâlî-i nâ-sâz-kâr ve nâ-ümmîd-i 'afv-i sipîhr-i ḡaddâr olan maẓanne-isti'dâdlar ḳaṭre-i sîm-âb-ı saṭḥ-ı izṭrâb ü ḥayret, belki nâ-peydâ-yı beydâ-yı ḥasret iken istinād-ı âstân-ı devletleriyle çâr-bâliş-nişîn-i mesned-i emn ü rāḥat olmağın maḳhûr-i dūr-bâş-ı te'dîbleri olan sipîhr-i ḥîle-kâra ırâḳdan şeker-ḥand-i ḡurûr ve 'arz-ı mübâhât ü sürûr itmekle nâ-çâr lisân-ı zemân işlâḥ-ı zâtü'l-beyn için der-miyân olup;

[Mışrâ']

Felek itdükleri evzâ'a hep şimdi peşimândur

⁷ "Hayat devam ettikçe [sultanlığı] devam etsin."

⁸ "Edecek pek çok feryadım var da feryadıma koşacak bir kişi bile yoktur. Sanki bu mavi kubbe[nin altın]da tek bir kişi bile yoktur."

maẓmûnı ile ri'âyet-i merâsim-i 'öẓr-ḥ'âhiye müsâra'at gösterdügi ḥaḳḳâ ki netîce-i muḳaddime-i devletleridür.

[Mıṣrâ']

این همه اول آثار جهان افروزست⁹

Fe-ḥamden lehu ʔumme ḥamden lehu. Benüm mürüvvetlü sulṭānum, egerçi bu güne 'ıyd-ı mevürü'l-ḥubür ve sūr-ı pür-sürürda nevhâ-i niyâz-ı nâ-sâza âgâz münâsib-i maḳâm [125a] olmaduğı ma'lûm-i 'âlemiyândur. Lâkin dâd-ḥ'âhlaruñ zemân-ı fırsatda bî-ḳarâr-ı feryâd olması 'öẓr-ḥ'âh-ı güstâḥî olmaḳ mülahâzasıyla farṭ-ı feraḥdan endâḥte-i çâh-ı *nesyen mensiyyâ*¹⁰ olan aḥmâl-i şedâ'idüñ icmâli ki temîme-i enâmil-i kalem-i iḥṭâr ile budur ki veliyyü'n-ni'am Ğanî-zâde Efendimüz Ḥazretleri iki sene 'azl ile iḥsân buyurduḳları Tırnova kazâsı ki muḳaddemâ Silistre ḥuşuşında izâḳa buyurduḳları şerbet-i helâhil-ımtizâc tiryâk şeklinde semm-i muvaḳḳat imiş, arpalık itdürdüklerinden soñra şeyḥu'l-İslâm *medde zılluhu mede'l-eyyâm*¹¹ ḥazretleri ve Şerîf Efendi ḥidmetleri toḳuz ayda infişâlimüze merḥamet idüp Tırhala kazâsın tedârük eylemişler iken;

[Mıṣrâ']

Nim besmele ḳomaz elbette erişe ḳurbânın

maẓmûnı üzere anı 'azllerinden bir ay soñra "Zemân-ı 'adâletümde va'd-i bî-lâf-ı mün'adimü'l-ḥilâfum şudür itmiş." diyu Şu'ürî nâmına bir şahş-ı mechüle ta'yîn idüp telḥîşını bî'z-zât işâl buyurduḳlarından mâ'adâ ḳaydı recâsında ḥaylî göñül alçaḳlıđın eylemişler.

El-ḥâletü ḥâzihi za'f-ı mizâc ve cem'iyet-i esbâb-ı perişânî ile iki ayda vâsıl olup Tırhala ḥalkını "İki ḳâḍînuñ ḳangısı evvel gelür?" diyu şüret-i istikbâlde seyr-i sebbâḳa çıḳmış bulduk.

Benüm sulṭānum, Şu'ürî ki şu'üridür, şavnem li-lisânî'l-ḳalem evşâfına ta'arruz olunmaz. Hemân lâ'ıḳ-ı 'adâlet ne ise icrâ buyurilsun. Ḥaşşaten kemâl-i vüḫ-bend-i recâdur. Bâḳî ... [125b]

3.

Devletlü, sa'âdetlü sulṭānum, ḥân-ı ḥâḳân-şî'âr-ı Cengiz-tebâr-ı Cemşid-âḳâr-ı ḥürşid-envâr ḥazretlerinüñ rikâb-ı ḥümâyünlarına ki hilâl-i âsmân-ı 'azamet ü sulṭânî, belki nerdbân-ı ḳaşr-ı cihânbanî ve pây-e serîr-i şâhib-

⁹ "Bunların hepsi, dünyayı aydınlatanın eserlerinin ilkleridir."

¹⁰ Burada Meryem Sûresi, 23. âyetten iktibas vardır.

¹¹ "Onun [devletinin] gölgesi sonsuza kadar devam etsin."

kırânîdür. Ve reh-vâr-ı rûy-mâl olunup livâ-yı feth-iltivâları şâl-i micmer-i hürşid ve mi'cer-i Nâhîd ve ni'âl-i rahş-ı cihân-peymâları hemîşe tamğa-i kumâş-ı naşr u te'yîd-i cihân-tâ-cihân, zezeme-i huṭbe-i cihândârı âfâk-gîr-i gerân-tâ-gerân, taṭṭana-i sikke-i memleket-güşâyî-i şabâ-mesîr olup a'dâ-yı dîn ü devlet şadamât-ı kahr-ı îlâhî ile dâ'imâ maḵhûr ve sâkinân-ı ḥavza-i memleket ve fûrû-mândegân-ı mülk ü millet leṭâ'if-i gaybiyye-i nâ-mütenâhî ile dem-be-dem ferḥân u mesrûr olmak du'âlarında 'âmme-i 'âlemiyân hem-zebân ve dergâh-ı Mennân-ı fâ'izü'l-birr ve'l-iḥsâna dest-güşâde ve rû-nihâde tazarru'-künân oldukları 'arz olındukda ber-dâşte-i dâ'î-i devlet-i ebed-peyvend ve bende-i ḥaḳîr-i müstemend oldur ki güşe-i bî-tüşe-i Hezârgîrad'da sâkin-i peygûle-i ḥumûl ve edâ-yı vezâ'if-i nezâ'if-i du'âya meşgûl olmak eṭnâsında zuhûr-ı mübeşşîrât-ı müteberrikeden muntazır-ı aḥbâr-ı meserret ve vûfûr-ı iḥtilâcât-ı müteyemmineden müteraḳḳîb-ı âṭâr-ı baḥt u devlet iken bir berîd-i sa'âdet-nüvîd ki ḥaber-i şîḥat-'unvânî kavî-i eşaḥḥ-ı Tatar ḥânî gibi mu'teber ve enfâs-ı nâfe-güşâsı bûy-i misk-i Tatarî-şîfat cân-perver idi, es'ad-i sâ'ât ve eymen-i evḳâtda vâsıl olındukda mânen-d-i bād-ı bahârî gönçe-i ḳulûb-i aḥbâba ilkâ-yı sūrûr ḳılıp [126a] ḥayât-ı tâze ve şevḳ-ı bî-endâze ḥâşıl oldı.

Beyt

شكر ايزد كه باقبال كلهكوشه كل

نخوت باد دی و شوکت خار آخر شد¹²

Ḥaḳḳâ ki bu mevhibe-i îlâhî ile cân ü cenân ḥurrem ü şādân, belki sâkin-i şavma'a-i dimâg olan pîr-i 'aḳl-i serî'u'l-cevelân raḳḳâş-ı dest-efşân olup sükkân-ı ḥücerât-ı ḥavâssa velvele-i şevḳ şalmağla mazmûn-ı şî'ri düstürü'l-'amel ḳılmışlardur:

Ḳıṭ'a

Gitdi hicr irdi dem-i vaşl [û] telâḳî berü gel

Olalum¹³ bezm-i maḥabbetde mülâḳî berü gel

Zevḳ u şevḳuñ demidür raḳş uralum dest-efşân

Virelüm zelzeleye ṭâḳ u revâḳı berü gel

¹² "Allah'a şükürler olsun ki başta taşınan gülün ikbaliyle sonbahar rüzgarının böbürlenmesi ve dikenin büyüklük [taslaması] sona erdi."

¹³ Nüshada "olamam" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği tashih edilerek metne alındı.

El-hâletü hâzihi şahbâ-yı hıred-fersâ-yı şevk bir mertebe kavî-gîr-i kuvâ olmuşdur ki ne zebân beyânda kuvvet-i güftâr ve ne pây-ı kalemde tākāt-i reftâr qalmışdur.

Şî'r

'Arz-ı hâle yok meded küyına hıod varmak muhâl

Mest-i 'aşkum şöyle kim güftâr güç reftâr güç

Hıdmet-i cārū[b]-keş-i 'atebe-i 'ulyâsı saltanat-ı dehre tercîh olınan sa'âdetli, merhâmetli sulţânım hâzretlerinüñ hāk-i pây-ı hıuddâmına 'arz-ı hâl-i güstâhı oldur ki ol âsıtâne-i felek-iştibâhdan bu dâ'î-i ikbâl-h'âha nisbet-i şudûr bulan iltifât ü kerem dil-i derdnâki müreffehü'l-hâl ve hizâne-hjâne-i luţf-ı bî-bahânelerinden ıḡār buyurılan cevâhir-i ihşân ü himem ceyb ü dâmen-i ümmîd ü âmâli âgende vü mâl-â-mâl idüp biñde birinüñ edâ-yı şükri hâric-i tākāt-i müstemendânedür.

'Arabiyye

ولو ان في كل منبت شعرة

[126b] لساناً يبث الشكر كنت مقصراً¹⁴

Hâkķā ki bu 'abd-i bî-riyâyı mażhar buyurduķları elţāf-ı celileden kaç'-ı nazār h'âce-i bendergāh-ı cūd u himem olan zāt-ı Hâtem-şiyemleri simāt-efgen-i meydān-ı semāhat olup bezl-i hâcetmendān içün gösterde-i mevā'id-i in'âm itdükleri nefā'is-i ni'am ve cezā'il-i kerem gürisne-çeşmān-ı tārîķı temām mertebe sîr ve bün-i dendān-ı tāmā'larını künd ü kelâl-pezîr idüp her birinüñ müheyyic-i silsile ârzüsü olan iştihâların rû-be-rāh-ı vādî-i güriz itdüginden mâ'adâ emzice-i hırş u âzi bile muhtāc-ı tenāvül-i nüş-dârü itmişdür. Benā-ber-ân bu mertebeden şoñra yine silsile-i niyâzi tahrikle ol zāt-ı Kısra-dâda renciş-i şudâ' yitürmek 'ayn-i nâ-dānî ve maḡz-ı girān-cānîdür. Lâkin;

[Nazm]

Ṭoyılmaz h'ân-ı ihşâna kanā'at gelmez insāna

Kerem gördükçe ey Bākî gedâlardan recâ artar

¹⁴ "Şayet bütün verimli kaynaklarda şiir söylense bile senin şükürünü ifade etmede diller eksik kalır."

maẓmûnı ma'zeret-ḥâh ittiḥâz itmekle ḥulâşa-i taşdı'-i şürû' olunur ki taraf-ı Üsküb'den 'azîmet-i şavb-i saltanat ideli kâmil yigirmi yedi ay olup âteş-i mehcûrî-i ekârib ü 'iyâl-i ciger-güdâz ḥudâvendîye pâ-y-endâz kılınmışdur. Ki maḥz-ı luḥf u keremden mektûb-ı şerîf-i sa'âdet-redîfleri ki direm-ḥarîdelerine ḥaṭṭ-ı âzâdî ve bâ'î-i refâhiyyet ü şâdîdür, 'inâyet buyurılıp nuḳre-i ḥâm-ı luḥfları meskûk-i sikke-i dârü'd-ḍarb-i ḥusûl ü itmâm olmağla neşr-i râyât-ı du'â-yı devletlerin iderek 'azîmet-i dâr ü diyâr itmek temennâsında olduğum ḥâk-i pâylarına 'arz olunur. Bâkî eyyâm-ı 'izz ü sa'âdet dâ'im-bâd.

KAYNAKÇA

Bloch, E (1932). *Catalogue des Manuscrits Turcs*, Paris: Bibliotheque Nationale.

Bozkurt, Nebi (2004). "Mektup", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXIX, s. 21-23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Boztürk, Ebru (2001). *Gelibolulu Âlî ve Nev'îzâde Atâ'î'nin Münşeâtları Üzerinde Mukayeseli Sentaks İncelemesi*, Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Canım, Rıdvan (24.04.2020). "AHMED-İ DÂ'Î", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmedi-dai>

Daş, Abdurrahman Daş (2003). *Osmanlılarda Münşeât Geleneği Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Münşeâtı*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Durmuş, İsmail (2000). "İnşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXII, s. 341-342, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ebülfazl Cemaleddin Muhammed bin Mükerrrem (1414). *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdir.

Esir, Hasan Ali (2010). "Klasik Edebiyatımızda İnşa ve Lamî Çelebi'nin Münşeât'ı", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmalar V Nesrin İnşası Düzyazıda Dil, Üslup ve Türler*, (hızl) Hatice Aynur vd., İstanbul: Turkuaz Yayınları.

Gökçe, Recep (2006). *Eski Türk Edebiyatında Mektup ve Bir Mecmua-i Münşeât*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1972). *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Cilt III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Gültekin, Hasan (2015). *Türk Edebiyatında İnşa*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Haksever, Halil İbrahim (1995). *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergis'in Münşeâtı*, Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Haksever, Halil İbrahim (1998). "Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, s. 73-86.

Haksever, Halil İbrahim (1999). "Münşeât Mecmualarında Sebeb-i Telif", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3, s. 55-64.

Haksever, Halil İbrahim (2000). "Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi", *İlmi Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri Dergisi*, İstanbul, Sayı 10, s. 65-76.

Haksever, Halil İbrahim (2009). "Münşeâtlarda Yer Alan Tarihi Bilgiler", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/1, s. 24-31

Kanar, Mehmet (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.

Kaya Yiğit, Bilge (2016). "Münşeât Mecmuaları ve XV. Yüzyıldan Bir Münşeât Örneği", Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi, Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Yıl 2, Sayı 3, s. 183-196.

Kırca, Ersin (2016). "Münşeât Mecmualarının Tarihi Gelişimi ve Râmî Mehmed Paşa'nın Hülâsa-i İnşâ İsimli Eseri", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Aralık, Cilt 2, Sayı 3, s. 84-100.

Kütükoğlu, Bekir (1988). "Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatîği Bakımından Ehemmiyeti", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri 30 Nisan-2 Mayıs 1986 Bildiriler*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Mutçalı, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük el-Mu'cemü'l-Arabî'l-hadîs*, İstanbul: Dağarcık Yayınları.

Nev'îzâde Atâ'î. *Mektuplar*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi. Ali Nihat Tarlan Bölümü. no. 34 Sü-Tarlan 87.

Sahillioğlu, Halil (21.04.2020). "AKÇE", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/akce>

Şahin, Oğuzhan (2016). "Kâtiplerin Kılavuz Kitabı Olarak Münşeâtlar", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ekim, Yıl 8, Sayı 17, s. 181-188.

Şentürk, Ahmet Atilla ve Ahmet Kartal (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Uzun, Mustafa İsmet (2006). "Münşeât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXII, s. 18-20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2014). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ünver, İsmail (2008). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.

